

УДК 340.15+340.11

А. І. Паньков
кандидат юридичних наук, професор,
завідувач кафедри юридичної педагогіки та психології,
проректор з навчальної роботи ОНЮА

ПРЕЗИДЕНТСТВО І УКРАЇНСЬКИЙ МЕНТАЛІТЕТ

«...у русинів не було іншої ради, окрім віча...»
«Велесова Книга» (Доц. З-В)

Постанова проблеми. Проблема утворення держави на пострадянському просторі є актуальною і вагомою. Як має відбуватися становлення держави цікавить рівною мірою усіх громадян держави.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми формування і розвитку держави стали предметом вивчення вітчизняних дослідників тільки в останнє десятиліття.

Мета статті — історико-правове дослідження проблеми правового менталітету в Україні.

Виклад основного матеріалу.

Процес оновлення українського права, політології і суспільствознавства відкриває дорогу до вивчення нової проблематики, яка раніше або взагалі не вважалася актуальною, або «відкидалася через невідповідність офіційній ідеології та методології» [1]. До цієї проблематики якраз і відноситься менталітет. Українське правознавство і політологія з кінця минулого століття дедалі інтенсивніше звертають на нього увагу [2]. Вивчення менталітету допомагає краще зрозуміти витoki української державності, духовності, що має величезне значення для процесу відродження України. Менталітет допомагає системному аналізу української дійсності, оскільки відноситься до одного із значних системоутворюючих факторів. Його вивчення зобов'язує правознавців політиків і політологів більше враховувати у своїй діяльності такі фактори як внутрішній світ людини і людських об'єднань, вплив на поведінку людини навколишніх умов, побуту, клімату, традицій, релігії та інших обставин. Без врахування менталітету не може бути сучасної науки управління, менеджменту, в тому числі політичного, в основі якого лежать «людські відносини». Менталітет — одне із перетинань ліній напруги у полі політики, це одна з проблем сучасної політології [3]. Нерозуміння цього призводить до помилкових оцінок тих чи інших зовнішніх чи внутрішньодержавних подій і процесів.

Успішне будівництво будь-якої держави, передусім, вимагає від владоможців усунення всього чужого, що не стало національним, відновлення традицій та всіх причин, які колись призвели до втрати незалежності. А це — відродження національної духовності й соціальних та державних відносин, за часів домінування яких країна сягала найвищих щаблів розвитку. До речі, етнологи переконані, що духовність, соціальні та державно-політичні відносини і суто націо-

нальний устрій держави та спосіб господарювання з втратою державної незалежності не зникають, а лише присипляються: «іноді, — доводить етнолог Дмитро Макаров, — генетична схильність до певної форми господарювання та державного устрою» у зв'язку з тими чи іншими «історичними чи природними катаклізмами» «може довго» дрімати в тому чи іншому етносі, але при певних історичних умовах «прокидається» [4]. А також відновлюються геополітичні напрямні, тобто повертаються союзники й партнери, зв'язки з якими призводили до зміцнення держави та її економічного розвитку. Щодо колишніх і потенційних поневолювачів, то їх з допомогою інших зацікавлених країн нейтралізують чи ставлять в несприятливі для них геополітичні та економічні умови.

Вдаючись до тих чи інших дій, які спрямовані на вхід до числа великих країн, керманічі держави, що відроджується, не звертають уваги на те, що вони комусь можуть не сподобатись.

Щойно сказане не є прикметою пострадянської України: ті, хто визначає зовнішню та внутрішню політику, намагаються «сподобатися всім», як повії. І наслідком такої політики врешті-решт буде лише одне — з Україною взагалі ніхто рахуватися не буде. А зовнішньою політикою України з 8 грудня 1991 року, тобто з дня формального припинення існування СРСР, керує Президент, що, за Конституцією, «є главою держави і виступає від її імені». Перед Президентом відповідальний Кабінет Міністрів, що є вищим органом виконавчої влади.

У словах «виконавча влада» є однозначна вказівка на те, що представники цієї влади діють за «Програмою діяльності Кабінету Міністрів» яку схвалює відповідно до п. 11 ст. 85 Конституції Верховна Рада. І хоча Кабінет Міністрів відповідальний перед Президентом, останній не очолює Уряд.

Більшість екс-Прем'єр-міністрів хотіли, вміли й знали як порякувати державою в ім'я її утвердження й добробуту народу, але не змогли. І ось чому...

Відповідно до ч. 3 ст. 113 Конституції, «Кабінет Міністрів України у своїй діяльності керується Конституцією і законами України, актами президента України».

За «Словником чужослів» П. Штепи, слово «акт» перекладається українською словами «документ», «закон», «грамота» [5], тобто «акти» Президента, перед яким Кабінет Міністрів є відповідальним, теж є законами, а закони обов'язкові до виконання, доки їхню дію не припинить Верховна Рада. До того ж припинення дії не призводить до скасування зробленого на підставі цих актів.

Не треба доводити, що маємо справу з «ножицями», які призводять до частій зміни Уряду. І не лише до цього...

Багато депутатів Верховної Ради переконані, що планову соціалістичну економіку треба було зробити ще й ринковою, тобто поліпшити її. Численні чужоземні та доморощені радники українських Президентів підсовують їм «акти», що переінакшують економіку на капіталістично-колоніальну зі стихійним ринком, чого ніколи в мирні часи Україна не знала.

Усе це означає, що в Україні існують дві взаємозаперечуючі влади. І коли враховувати той факт, що Президенту прямо підпорядковані військово, міліція

та вся адміністрація, то влада фактично зосереджена в руках його оточення. І справжнім державникам-депутатам усе важче обмежувати владу Президента.

Отже в Україні всі негаразди спричинені відсутністю єдиної влади, і народу, який за ст. 5 Конституції є «носієм суверенітету і єдиним джерелом влади» — слід негайно вирішити проблему влади.

Треба наголосити на тому, що Україна — не нова держава, а держава, яка відроджується. Відродження ж — це й відродження державних традицій.

Після проголошення незалежності т. зв. націонал-демократи, що мають себе за всезнаючих виправдовували необхідність для України інституту президентства схильністю українців до авторитаризму. Але, як переконують етнопсихологи, цей авторитаризм не є загальнонаціональним, а лише груповим. І як доводить Ю. Липа, «ніякий індивідуалізм українців не сміє вийти поза межі групи» [6]. А сама група є асоціативною, тобто люди об'єднуються за фаховими ознаками, нахилами чи за моральними, естетичними та соціальними уподобаннями [7]. І саме представники таких груп, а не все населення, на радах чи з'їздах від Б. Хмельницького до П. Скоропадського обирали гетьманів України, але відсутність постійно діючого представницького центрального органу призвела до загибелі відродженої Б. Хмельницьким і П. Скоропадським держави: боротьба за гетьманство, тобто отаманщина породжується окремими групами, які сьогодні називаються партіями. Це дуже добре розумів такий державник, як П. Скоропадський — і саме тому мав себе за гетьмана лише тимчасово, до обрання Сейму, що був би постійно діючим представницьким органом усіх верств і груп населення [8], яке, за всіма конституціями світу, є носієм суверенітету і єдиним джерелом влади.

Про те, що авторитаризм, піднесений до загальнодержавного рівня, є згубним для України засвідчує вся наша історія. І навпаки, історія переконує, що ми мали могутню державу, коли народ володарював через свій представницький орган.

Нам можуть закинути, що до татаро-монгольської навали влада в Україні-Русі була в руках київських володарів. Це сприймається лише тими, хто дивиться на давню Україну-Русь крізь окуляри домашніх істориків династії Романових. Адже саме ця династія завершила розпочату візантійцями ревізію нашої історії [9]. Хоча наша давня релігія мало чим відрізняється від вчення Христа, християнізація Русі-України призвела до того, що разом зі жрецькими кодексами були знищені й пам'ятники нашої древньої історії [10]. Та нічого довго не можна приховувати.

1861 року в українському місячнику «Основа» оприлюднив свою книгу «Князь і віче» історик державного права, професор Петербурзького університету В. Сергеевич. Учений логічно виклав свою теорію договірних відносин між князем і народом і принцип здобування давньоруськими князями столів. Цю теорію він обґрунтував аналізом окремих літописних свідчень. У такий спосіб він дійшов висновку, що основною формою державної влади було віче [11]. І воно не створювалося князем, бо існувало до появи князівської верстви. І са-

ме цю верству, на думку вченого, створило саме віче [12]. Адже, гадав В. Сергеевич, завдяки рівності всіх представників народу й відсутності якихось видатних родів, що могли б претендувати на перевагу, не можна було з місцевих елементів створювати владу, не спричиняючи ворогування партій. Певний вихід з цього був — запрошення князів з войовничого давньоруського племені варягів (варягів), що до XI століття мали своє державне формування зі столицею Стариград на терені сучасної північної Польщі [13], їх наші історики, всупереч західноєвропейським джерелам, плутають з норманами [14].

Запрошення князів, твердив В. Сергеевич, поклато початок особливій породі людей, які з огляду на своє походження від запрошеного князя вважалися здатними здійснювати вищу судову, адміністративну та військову діяльність [15]. Так, на думку вченого, витворився окремих, замкнений і спадковий стан князів, які не змішувалися з рештою населення та одержували за свою працю винагороду у вигляді полюддя. І в основі відносин князя з народом лежала угода. Порушення угоди князем призводило до вигнання князя. І віче укладало угоду з іншим князем.

Візантійський хроніст Прокопій пише, що у VI ст. нашими пращурами правив «не один муж, бо з давніх часів живуть так, що порядкує громада, і від того всі справи, чи щасливі чи лихі, йдуть до громади» [16].

З віднайденням «Велесової Книги», що є не лише єдиним дохристиянським жрецьким кодексом європейських індоєвропейців, але й документом, який висвітлює нашу історію від III тис. до Р. Х. до 60-х років IX ст. після Р. Х., стало відомо, що В. Сергеевич, йдучи за профальшованими у XV–XIX ст. літописами, помилився лише відносно «покликання варягів».

«Велесова Книга» доводить, що до появи варягів «князів обирали ще за двадцять тисяч літ» до хозарів (Доц. 10), «од овсеня (22/XI-29/XI) до овсеня» (Доц. 6-Б), і «ім платили данину з полюддя» (Доц. 6-Б). «А із князів обирали князя старшого, і той вів до битви» (Доц. 23). Пращури українців постійно обирали «сімдесят князів наших», що були «обрані на вічі й одлучені на вічі, коли люди не хотіли їх» (Доц. 25). І вони «після князювання ставали на віче простими мужами» (Доц. 37-Б). «І так правили наші отці. Всяк міг слово сказати — і те було благом..., бо... не було іншої ради, окрім віча» (Доц. 3-Б). У березні 368 року готський цар Амал Вінитарій разом з імператором русинів Божом розіп'яв 70 русинських князів. На випадок війни «віче руської землі наказувало готувати оборону» (Доц. 4-В). Навіть «готи і новоявлені варяги вибирали наших отців князями» (Доц. 7-А).

І як тільки князі, «знехтувавши рішенням віча, варягам піддалися», наші пращури були «в неволю взяті» (Доц. 2-А). І сталося так, що самі «князі полюддя беруть, і синам владу передають — од отця до сина і аж до правнука» (Доц. 37-Б).

За часів Б. Хмельницького державу було відроджено як народну монархію — Гетьманат: гетьман обирався на невизначений термін на загальноукраїнській Раді, що складалася з представників різних верств українського народу. Але по смерті Б. Хмельницького в Україні запанувала отаманщина, яку сьогодні

називають багатопартійністю, — і ми, після поразки І. Мазепи та Карла XII під Полтавою, втратили державу. 29 квітня 1918 року її було відроджено як трудову монархію на чолі з гетьманом П. Скоропадським. У першій половині 20-х років XX ст. В'ячеслав Липинський на основі національних традицій та менталітету українців у «Листах до братів-хліборобів» теоретично обґрунтував українську трудову монархію, головною рисою якої є обрання гетьмана представниками всіх губерній України на невизначений термін.

Урешті-решт узурпація виконавчою владою, тобто князями, законодавчих функцій призвела спочатку до роздроблення давньої України-Русі, а потім і до татаро-монгольської навали, польської й московської займанщини.

Кожний, хто уважно прочитає процитовані вище рядки з «Велесової Книги», зрозуміє, що Конституції України не вистачає давньоруської демократичності. Вона гірша й за Руську Правду, в якій не було власності на землю й роль князя зводилася до виконання давньоруського звичаєвого права, а не вказівок МВФ, МБРР та закордонних радників і політичних діячів. З усього сказаного випливає, що Верховна Рада дванадцятого скликання, запроваджуючи інститут президентства з правом президента видавати акти (законои), зігнувала національні традиції, чим заклала ґрунт для перетворення України в колонію іноземних фінансистів.

Який же вихід?

Верховна Рада відповідно до менталітету українців має стати всеукраїнським вічем, учасники якого обираються на обласних вічах — по два від мільйона населення. Всеукраїнське віче обирає голову, котрий, як колись старший князь, має бути головнокомандуючим і головою Кабінету Міністрів.

Усе це означає, що на наступних президентських виборах народ має обрати лише такого кандидата, який складе з виборцями угоду допомогти Верховній Раді звести функції Президента до адміністративно-військово-судових і зменшити число депутатів ВР до 80–100 осіб, позбавляючи непереобраних будь-яких пілґ. Адже лише узгодження державно-політичного життя з національними традиціями призведе до перетворення України в багату й могутню державу.

Література

1. Политология: Курс лекций / Под ред. М. Н. Марченко. — 4-е изд., перераб. и доп. — М.: Юрист, 2003. — С. 496.
2. Андрієць В. Гуманістичні аспекти української ментальності // Держава і право: Зб. наук. праць. Юридичні і політичні науки / Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України. — К., 2000. — Вип. 8. — С. 452–457; Стецюк П. Конституція та ментальність народу // Проблеми державотворення і захисту прав людини в Україні: Матеріали VIII регіон. наук.-практ. конф. (13–14 лют. 2002 р.). — Львів, 2002. — С. 101–104; Міліхін П. Особливості формування сучасної української політичної влади: Витоки і тенденції // Актуальні проблеми політики: Зб. наук. праць / Гол. ред. С. В. Ківалов; Відп. за вип. Л. І. Кормич. — Одеса, 2001. — Вип. 10–11. — С. 577–581; Коваль М. Українська ментальність як складова сучасного державотворення // Вісник: Філософія. Політологія / Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. — К., 2002. — Вип. 42–45. — С. 71–72; Поліщук І. Традиційні виставові політичної ментальності українства // Нова політика. — К., 2000. — № 5. — С. 40–44.
3. Бурдьє П. Социология политики. — М., 1993. — С. 18.

4. Аргументы и факты. — 1997. — № 35.
5. Штепа П. Словник чужослів. — Торонто, 1977. — С. 5.
6. Липа Ю. Призначення України. — Нью-Йорк, 1953. — С. 264.
7. Там само. — С. 264–266.
8. Скоропадський П. Грамота до всього Українського народу // Костів К. Конституційні акти відповленої української держави 1917–1919 років і їхня політично-державна якість. — Торонто, 1964. — С. 119.
9. Данилов В., Мочалова И. Арийская империя: Гибель и возрождение. — М.: «464», 1998. — С. 153.
10. Пацьков А., Барладяпу-Бирладник В. Релігія: боги Давньої Русі-України. — Одеса: Юрид.-л-ра, 2002. — С. 47.
11. Сергеевич В. И. Вече и князь: Русское государственное устройство и управление во времена князей Рюриковичей. — М.: Тип. Мамоптова, 1864. — С. 12.
12. Там само. — С. 15.
13. Белов А. Поклошение Перуну // Мифы и магия индоевропейцев. — М.: Меспеджер, 1996. — Вып. 2. — С. 32.
14. Там само.
15. Сергеевич В. И. Вказ. твір. — С. 75.
16. Цит. за: Крип'якевич І. Історія України. — Львів: Світ, 1992. — С. 29.
17. Асов А. Славянские боги и рождение Руси. — М.: Вече, 1999. — С. 291.

УДК 347.998.85+342.565.4

В. В. Долежан

*доктор юридичних наук, професор кафедри
судових і правоохоронних органів ОНЮА*

В. М. Кравчук

*аспірант кафедри теорії держави і права та конституційного права
Волинського державного університету імені Лесі Українки*

ПРОБЛЕМИ ДІЯЛЬНОСТІ АДМІНІСТРАТИВНИХ СУДІВ ПО ЗАБЕЗПЕЧЕННЮ ЗАКОННОСТІ ПРАВОВИХ АКТІВ ОРГАНІВ ПУБЛІЧНОЇ ВЛАДИ

В сучасних умовах роль суду в забезпеченні законності актів і дій органів публічної влади багато в чому залежить від запровадження спеціальної адміністративної юстиції і створення системи адміністративних судів.

Концепцією судово-правової реформи в Україні від 28.04.92 р., затвердженою Верховною Радою України, було передбачено половинчасте вирішення цього питання. Планувалось запровадження адміністративного судочинства для розгляду спорів між громадянами і органами державного управління шляхом включення посад адміністративних суддів до складу районних (міських) та міжрайонних судів і створення відповідних колегій у судах вищої ланки. Після прийняття чинної Конституції України, положення розділу VIII якої виходять з необхідності поглиблювати спеціалізацію судів, було визнано за необхідне створити автономну систему адміністративних судів, вищою ланкою якої виступав би Вищий адміністративний суд України.